

A SZERB EMBER

Bevezetés a földönfutásba, kezdőknek és haladóknak

APRÓ ISTVÁN

Amikor hazaértem, egy sírdogáló embert találtam az udvaron. Négy évtized tapasztalatai alapján azt szeretem hinni magamról, hogy általában jól feltalálom magam kevéssé rendhagyó szituációkban, bár ugyanennyi tapasztalat azt is jelezni véli, hogy az előző generációknak ennél jóval több idő sem volt elegendő, sőt szűken elégséges sem. A tapasztalat különben sem ér sokat, amikor a bő egyórás monoton autózás hazafelé eltompít, az út csendes mélézés, szabad legelő a tudat számára, úgy elálmosít, hogy a kapubejáratnál már majd lecsuklik a fejem. Mire kinyitom a kaput, beállok az udvar fűvére és visszaballagok a reves, megereszkedett kapuszárnyakat a helyükre emelni, a behemót reteszt eltolni, s újra a kocsihoz ballagva, táskát, kabátot, zöldeges zacskót, a másnapi ebédhez való húst, miegymást kipakolni, addigra magamhoz térek, átmegeg rajtam a monoton utazás okozta fáradtság. Most viszont már a kapunyitáskor észrevettem a sírdogáló emberkét, s amikor a megszokott lábmozdulattal a nagyobbik kapuszárny alá löktem a támasztékul szolgáló sáros téglát, világos volt, hogy itt nekem valahogyan viszonyulnom kell, mégpedig azonnal, talán gyorsabban, mint amennyi idő alatt a bágyadtság kiszáll a fejemből. Időt kellett tehát nyernem, ezért a téglát kétszer is megigazítottam a sárban, a másik kapuszárnyat is még egyszer kijebb nyitottam, és igen lassan léptem vissza a kocsihoz. Benyomtam a kuplungot, gázt adtam, aztán megvártam, amíg újra lecsendesedik a motor, a sebességváltót megfontoltan elsőbe tettem és szépen lassan, csúsztatott kuplunggal, nagyon kevés gázzal indultam.

Sajnos az így nyert másodpercek alatt sem jutott eszembe semmi, pedig az emberke már csak jó tizenöt méterre állt előttem az udvar közepén, éppen úgy, hogy amennyiben a szokott helyemre parkolok, éppen előtte kell leállítanom a kocsit, és amint kilépek, értelmes pofával fel kell velem a közvetlen kapcsolatot. Enyhén öszülő ötvenes éveiben járó emberkének néztem, vékony csontú, mondhatni madártermetű volt.

Különben meg mit tudja ő, hol szoktam megállni, lecövekeltem hát a konyha vonalában, hátha odabentről kapok valami segítséget.

Ez legalább bevált, amikor kényszeredetten újra kiszálltam a kocsiból, a konyhából előbukkant a feleségem, és röviden megmagyarázta az emberkét. Ez egy szerb ember, a határról jött, ahol nem engedték át a feleségét, csak őt, ezért a felesége visszament Újvidékre, ő meg idejött, hogy majd én kitalálok valamit, mert nincs kihez fordulnia.

– Aha.

Egyébként nem újvidéki, valójában a Krajínából menekültek, a felesége horvát, a nagy májusi offenzíva, azaz az Oluja alkalmával hajtották el őket a szerb rendőrök és katonák Belgrádig, ahonnan azért kerültek Újvidékre, mert az asszony nővére annak az asszonynak, akik nyaralószomszédjuk az én távoli rokonomnak Isztrián. Én is találkoztam azzal az asszonnyal, amikor ott nyaraltunk. Világos. Azért sír, mert a feleségét ott kellett hagynia. Nem engedték át, mert nincs igazi útlevele, azt nem merték elővenni a szerbek előtt, mert akkor kiderül, hogy horvát, viszont a férfi kaphatott rendes jugoszláv útlevelet, és a magyar hatóságok őt minden gond nélkül átengedték. Logikus: akármilyen szerb háborús bűnös simán bejöhet az országba, egy szerencsétlen üldözött horvát asszonyt viszont vissza kell küldeni a farkasok közé. Ezen majd később rágódunk, most oda kell mennem hozzá. Egy könnyes szemű férfit nem is olyan könnyű megszólítani. Nincs benne gyakorlatom, és hasonló helyzetben valószínűleg én nem is szeretném, ha megszólítanának. Viszont én vagyok a gazda, engem várt, hogy hazaérjek, tőlem reméli a megváltást. És nem tehetek róla, hogy ennyire kiszolgáltatott. Kevésbé lenne megalázó, ha nem sírna, de most már nem várhatom meg, amíg felszáradnak a könnyei. Legfeljebb nem veszek róluk tudomást.

Bemutatkozunk. Megvárom, amíg ő is elmondja a történetet, és behívom egy pálinkára. Ez jó áthidaló megoldás jó és rossz ügyek esetén egyaránt, náluk szerbeknél, de nálunk, bácskai magyaroknál sem külön-

ben. Igyekszem olyan hangot megütni, ami kihangsúlyozza együvé tartozásunkat, hogy érezze, földiek közé került, nincs egészen kiszolgáltatva egy idegen országban. Ezen igyekezettel magamat is meglepem.

Túlságosan össze van törve a felesége miatt, így egyelőre inkább nem kérdezetem a krajjinai dolgokról. Pedig érdekelné egy hiteles szemtanú elbeszélése, mert mindig is sejtettem, hogy a szerbek nagy menekülése egészen Belgrádig megrendezett tv-show volt, ami a világ szánalmát és szimpátiáját hivatott megnyerni. Mármint, hogy végre nem a szerbek üldöznek el százezreket otthonaikból, hanem lám, őket üldözik. Az agyament hatalom képes saját népét is nyomorba taszítani, csakhogy igazolja magát. Nem kérdezek semmit, ebéd után leviszem a telekre, kőműveskalapácsot adok a kezébe. Jobb, ha elfoglalja magát, mondom neki. Csendesen pucolgatja a bontott nagyméretű téglákat a habarcstól, és alig szól. Este a helyzet változatlan. Kényszeredetten társalgunk, a gyerekek pislognak, egy szót sem értenek. Belegondolok, talán most először szembesülnek igazán azzal, hogy vannak más nyelvek is és azokon igazából a valós életben is kommunikálni lehet. Reggel megint kiviszem a telekre, és meglehetősen megkönnyebbüléssel húzok el dolgozni. Hosszú távon ez bizony kínos lesz. Az újvidéki rokon megpróbál mielőbb megfelelő papírokat beszerezni Belgrádban a magyar követségen, és akkor hozzák az asszonyt. Nem kételkedünk a sikerben, de a legjobb esetben is legalább egy hét. Estefelé megint a telken találom, valamivel élénkebb, de csak a vacsoránál tudom meg, hogy miért. Elhatározásra jutott: vigyem őt vissza Újvidékre. Ha ő itt, a teljes biztonságban ennyire maga alatt van, mit érezhet szegény asszony odaát. Ebben igaza lehet, másnap kiveszek egy szabadnapot.

A kocsiiban végre felszabadul, csaknem vidáman beszél hányattatásokról. Én szintén a magunkéról.

– A szerbek mindent el fognak veszíteni! – mondja többször is. – Meglátom, a Vajdaságot is el fogják veszíteni.

Hosszan és változatosan tudja szidni Miloševićet és a krajjinai vezetőket, aztán rátér a horvátokra.

– A horvátoknak be kell majd látniuk, hogy nincs Horvátország a szerbek nélkül!

– De hát éppen most üldözték el saját magukat onnét!

– Nélkülünk nincs Horvátország! Az üknagyapám is azon a földön élt!

Bólogatok. Az én üknagyapám is Bácskában élt, Šešelj és vele a szerbek többsége pedig egyre azt bizonygatja, hogy a vajdasági magyarok valamiféle friss jövevények, és lassan össze kellene állítani a vonatokat, amelyekkel hazatelepedhetnek az anyaországba.

– Nincs ez így rendjén – mondja lecsendesedve, és látom rajta, hogy ő is úgy tudja a magyarok dolgát, ahogyan Šešeljtől hallotta.

Most már kifaggatom, hogyan is kerültek Belgrádba. Amikor beindult a horvát offenzíva, a szerb rendőrök összeszedték őket a házakból, és ki mivel tudott, elindultak ki a faluból.

– Azt hittem, csak az erdőbe megyünk pár napra, amíg elmúlik a vész, azután hazamegyünk. Nekem horvát a feleségem, nem akartam igazából elhagyni az otthonomat, hiszen nincs is hova mennem. Hanem a rendőrök nem engedték, hogy megálljunk, vagy visszaforduljunk. Napokig haladt a karaván kocsikkal, traktorokkal, ha elfogyott az üzemanyag, vesztegeltünk, de mindig kerítettek valahonnan, és menni kellett tovább. Belgrádig nem lehetett kiszállni.

– A Szerb Krajina kiherélte magát. Sőt nem csupán önmagát, hanem a horvátországi szerb közösséget mindenestül. A horvátok nyilván hosszan sajnálkoznak majd a dolgon, és röhögnek a markukba. A dicső krajinai hadfiak önként megvalósították azt, amit egyébként sohasem tudtak volna elérni.

– A szerbek nélkül nincs Horvátország!

Na jó, ez a mániája. Valamibe csak kell kapaszkodni. Van elég baja, nem fejtegetem tovább, hogy ahogyan én ezeket a népeket megismerem, aligha virrad fel újra a szerbek számára új nap az elhagyott területeken. Szórványosan visszaszivároghatnak, személy szerint ő biztosan, de semmi sem lesz már úgy, mint korábban.

– Nem kellett volna fegyvert fogni – mondom nagy bölcsen. – Politikai eszközökkel a horvátországi szerbek mindent elérhettek volna, amiről más kisebbségek csak álmodhatnak. Ott verhetnék az asztalt a horvát Száborban a nemzetközi közösség maradéktalan támogatásával.

És ez igaz. Nem is mond rá semmit. Korenicáról mesél, a festői tájról a Plitvicei-tavak közelében, a nemrég elkészült szép emeletes villájáról, amelyet már bizonyosan kifosztottak. Én is mesélek az én kifosztott

háza körül a Drávaszögben. Magunknak mesélünk százszor is elmondott történetet. Ez a kibeszélés régi módszere. Ha elégszer elmondja az ember, a végén már nem is fáj. Nem számít, hogy a hallgató esetleg először hallja, az elbeszélő számára egyszerre banálissá válik a legmegrázóbb részlet is a sok ismétlés révén. Egy adott pillanatban már szégyellni kezdi a drámát, és elkezd öniróniával, erőltetett humorizálással védekezni. A ténylegesen új hallgató pedig megdöbben, hogy hogyan lehetséges ilyen súlyos dolgokról ennyire könnyeden, csaknem cinikusan beszélni. Nem gond, lehet. Így, egymás között pedig végképp. Lám csak, engem kifosztottatok, és most rátok került a sor, a fosztogatókat is kifosztották. Hát nem megmondtuk előre? Süketek és vakok voltatok minden figyelmeztető szóra, intő jelre.

A határ közelében ismét megélelnék. Az átkelés zavartalan, Milošević útlevelével a legelvetemültebb tömeggyilkosok is nyugodt körülmények között tarthatnak munka jellegű megbeszélést Szegeden vagy Budapesten. Eladhatják a kitépelt aranyfogakat, jót ehetnek, ihatnak belőle egy csárdában, és közben megdumálják egy új felállítandó koncentrációs tábor ügyét Boszniában. (Megsúgom: meg is teszik.) Jugoszláv oldalon már egészen megjön a hangja. A tenyerébe csap, és csaknem harsányan kiáltja, álljak meg valahol, mert fizet egy csevapot. Jó, majd egy kicsit odébb.

Harminc kilométert is elhaladunk a határtól, már nagyon türelmetlen. Egy csárdánál végül megállok, nem jártam itt legalább tíz éve. Szerb betűkkel van kiírva a magyar név: Csalogány. Elég furán fest, de legalább nem cirill betűs a felirat.

– Kétszer tíz csevapot – mondom magyarul, és megkérdem, forintban fizethetek-e. Abban fizetek, amiben akarok. Emberem bizonytalanul pislog. Biztosan átléptük a határt? No csak gondolkodjál, rád fér egy kis kiegészítő etnikai ismeret a šešelji kinyilatkoztatások és a belgrádi tévé agymosása után. Ragaszkodik hozzá, hogy ő fizessen. Német márkája van, a tulajnak az is jó, megkérdezi, hogy forintban adjon vissza vagy dinárban.

Újvidéken nagy meglepetéssel fogadnak minket, de jól tettük, hogy jöttünk, mert az asszony ügye még sehogy se áll. A házigazda kedélyes szerémségi szerb, azonnal csevahúst szed elő a mélyhűtőből, azt még

meg kell várnom. Késő este indulhatok vissza, hajnalban kanyarodom be a füves udvarra.

– Megoldódik a dolog? – kérdezi a feleségem.

– Nem tudom, de van egy olyan érzésem, hogy még nem végeztem ezzel a szerb emberrel – mondom neki.

Két hét telik el, mire telefonálnak, hogy nagyon hálásak lennének, ha értük mennék. Voltak a belgrádi magyar követségen, ahol azt mondták nekik, nincs a papírokkal semmi baj, nem értik, miért nem engedték át az asszonyt a magyar határon.

– Írást adtak róla? – kérdezem.

– Nem, azt mondták sürgősen.

– Rendben, holnap indulok.

A szerb határ igazi rettegés. Félelmük teljes súlyával átragad rám is, ülünk a kocsiban, és ahogyan egyre közelebb araszolunk a kékruhások üvegkalitkájához, jobban remeg a gyomrunk. Ha ez így megy tovább, egy értelmes szót sem tudunk majd kinyögni, reszketni fog a kezünk, amikor az útleveleket nyújtjuk, a harsány, végtelenül pökhendi kékruhások pedig a képünkbe röhögnek.

Igen, nagyjából éppen ez történik. Ám még nem kerültünk sorra, előttünk egy priština-i rendszámú autóból kiszállítanak öt albánt, és hosszan egzaltálják őket. Telnek a percek, negyedórák, több mint egy óra. Végül az albánokat nem engedik át, visszafordítják őket Szerbiába, alighanem az útlevelüket lefoglalják. Rossz előjel.

A rendőrök nem is próbálják összeszedni arcvonásaikat, rajtuk marad a gyűlölet és a megvetés, a határtalan undor lárvaarca, úgy indulnak felénk. A magas, mondhatni délceg rendőr azonban néhány lépés után szemmel láthatóan leenged, visszasüllyed természetes állapotába: mintha még a járást is rühellné, határtalan kelletlenséggel és unalommal löki egyik lábát a másik után. Mintha fájna neki minden mozdulat, amire kényszerül, hogy végre hozzánk érjen. Megszólalni még nehezebb. A szája kicsit mintha megremegne, már majdnem köszön, vagy valami ilyesmi, de végül nyilván túl strapásnak találja a dolgot, és csak benyújtja a kezét az útlevelek után. Látszik rajta, ha most három bármiféle útlevelet mutatunk, el sem veszi, csak int egy jellegzetes balkáni mozdulattal, amiben egy csomó minden benne van:

– Na menj, húzz a francba, és látod, én milyen rendes tag vagyok, pedig hát ez az egyenruha, meg a pisztoly, meg a 190 centim teljes egészében felhatalmaznának, hogy kibaszogassam belőletek a szart is.

Most azonban csak két útlevelet kap, meg egy gépelt papírt, ami a horvát nő hontalanságát és egyszeri határátlépési jogosultságát igazolja. Szinte fájdalmas pillantást vet ránk, majd némi érthetetlen morgással elcsalinkázik a többiekhez. Hárman jönnek vissza, ezek élénkebbek, alaposan kifaggatják utasaimat, és ahogy felfedezik szemükben a félelmet, elvigyorodnak, és kezdődik az élvezkedés. Újra elvonulnak a papírokkal, tíz-tizenöt perc múlva jönnek vissza, és tovább gonoszkodnak. Én már látom, át fognak engedni, de a szorítás a gyomromban nem enyhül.

– Itt tarthatnánk téged – mondja egyikük a remegő ötven körüli hölgynek, aki jócskán az anyja lehetne – ki kéne vizsgálni ezt az ügyet, de jól van, most az egyszer menjél.

Meghunyáskodó, hálás tekinteteket, kutyaszemeket vár, és meg is kapja. A megkönnyebbüléstől teljesen elerőtlenedve gördülünk át a senki földjén, és állunk meg a magyar vámon.

– Sikerült! – nem is tudom, melyikünkől szakad ki.

Ezen az oldalon is elveszik a papírokat, de a rettegésnek vége. A hátunk mögött, a vonalon túl egy olyan ország maradt, ahol nem pusztá metafora a halálfélelem, ahol ebben a pillanatban is a hatalom teljes legitimitásával embereket ölnek, zárnak szögesdrótok mögé, éheztetnek és kínoznak halálra. Előttünk pedig Európa – minden pátoz nélkül egy másik világ, ahol nem kell hogy csontjáig hatoljon az emberben a félelem, ha leállítja az úton egy rendőr. Még gyorsajtásért is csak akkor büntethet meg, ha hiteles fotót csatol a feljelentéshez, nem úgy, mint odaát, ahol gyanús kézi műszereken mutat egy számot futólag (amin semmi sem igazolja, hogy valóban a mi kocsink sebességét mérte) és német márkában kéri a hasraütés szerint megállapított büntetést. (Igaz, alkudni viszont lehet.) Az eljárás ellen tiltakozni és túl sokat okoskodni viszont nem ajánlatos, mert úgyis talál a kocsin valami megfellebbezhetetlen okot, hiányosságot a még súlyosabb büntetésre.

Visszahozzák a papírokat, és közlik, hogy a hölgy nem léphet be a Magyar Köztársaság területére.

– Miért?

Úgy gondolják, hogy a horvátok nem engedik be ilyen papírokkal, ez viszont egy tranzit határátlépési engedély, és nem szeretnék, ha a hölgy Magyarország nyakán maradna.

Hiába bizonygatjuk, hogy a horvát hatóságoknál már mindent elintézték a házaspár rokonai, két órán belül már el is hagyják az országot, egyenesen a horvát határra viszem őket. Ők tudják, hogy a horvátok nem engedik be őket, és passz.

– Jobban tudják, mint a Horvát Iroda Belgrádban, amely a menekültek visszatelepítésével foglalkozik, és itt van a pecsétjük, valamint a nyilatkozatuk, hogy Horvátország biztosan visszafogadja őket? Jobban tudják, mint a magyar nagykövet, aki személyesen biztosította a hölgyet, hogy ez a papír éppen arra való, hogy átutazzon Magyarországon, és egyáltalán nem érti, miért akadékoskodtak már a múltkor is?

A vámosok kifejtik, hogy őket nem érdekli a belgrádi magyar nagykövet, odaraknak mindenféle hülyét, aki ül a bársonyszékében, közben pedig őket vonják majd felelősségre, ha a határon mindenféle népeket átengednek, akik aztán az ország nyakán maradnak.

– Nem maradnak, itt van a horvát hatóságok hivatalos nyilatkozata, hogy minden további nélkül hazatérhetnek.

Azt ők nem értik, mert horvátul van, akármi lehet benne.

– Én szívesen lefordítom, három sor az egész.

Maga nem fordíthatja le, mondják, mert elfogult.

– Akkor hívjanak valakit, aki lefordítja.

Nekik olyan nincs.

– Ott van mögöttünk egy szabadkai rendszámú kocsí, majdnem biztosan tudnak magyarul is, horvátul is, fordíttassa le velük.

Megmondták, hogy ne vitatkozzunk, úgysem engedik át a hölgyet és kész.

– Faxoljunk a horvát határra, meglátja, hogy befogadják.

Ez hülyeség, de lenne esetleg egy megoldás. Maga vigye el ezt a papírt a budapesti horvát követségre, és hozzon vissza onnan egy igazolást. Addig a hölgy itt várjon.

– Péntek este van, a követség legfeljebb hétfőn tudna ilyen papírt kiállítani, és az út is oda-vissza egy nap. A hölgy három nap, három éjjel várjon a senki földjén?

Nem lát más megoldást, ő csak segíteni akart.

– A hölgy halálosan retteg, belehal, ha vissza kell mennie a szerbek közé. Nézze, hogy zokog, alig engedték át, gondoljon már bele, mit érezhet!

Nem tehetnek semmit.

Totális vereség, megsemmisítő ez a megátalkodottság. Alig akarom elhinni, de mintha néha ezeknek a szemében is láttam volna némi kéjes fényt a játékok során. Vissza kell menni a farkasok közé! A szerb rendőrök elemükben vannak: teljes komolysággal eljátsszák, hogy ők bizony nem engedik vissza Jugoszláviába az asszonyt, hiszen egyszeri kilépési engedélye volt, azt kihasználta, nézzük csak, itt van a pecsét! Félórányi galád cirkusz után elengednek, mehetünk vissza Újvidékre. Hét órát töltöttünk a határon.

Megsemmisült csendben utazunk. Nincs erőm a nyálkás sötétségben az elhanyagolt mellékutakon zötykölődni és kivilágítatlan biciklisek után meresztgetni a szemem, inkább rátérek a sehová se vezető, soha be nem fejezett, a félig kész állapotában már tönkrement, de azért fizető „autópályára”. Hamarosan odaérünk a bódéhoz, emberem nyújtja a feltüntetett dinárösszeget. A bent ülő férfi tekintetében ugyanaz az elemi, fájdalmas, zsigerekből jövő lustaság, mint a határon a fiáncéban.

– Márkát – mondja.

– Nem vettem észre, hogy átléptük a német határt! – szólok át az egész nap visszafojtott ingerültséggel. (Végre egy balfék, akin nincs egyenruha és [talán] pisztolya sem.)

– Márkát! – tartja tovább a tenyerét, és az az érzésem, rögtön leesik a feje, és elgurul odabent a bútorok között. Akkor aztán várhatunk, mire ez megkeresi.

– Miért?

Az arcvonásai az undor különböző fintorait játsszák, vonaglik az egész álmag pofa, mintha legalábbis jókora kukoricacsövet forgatnának a seggében. Végül nagy erőfeszítéssel kinyögi:

– Külföldi autó . . .

– De hát mi a mieink vagyunk, derék szerb hazafiak . . .

– Márkát.

Feladjuk, fizetünk és zötyögünk tovább a vaksötét éjszakában a felfestetlen, jelöletlen úton. Márkáért. (Történetünk ideje után néhány évvel jártam arra újra. Éppen széltében-hosszában meséltek egy „erde-

kes” esetet: a fizetőhelyek kikerülésére számtalan illegális feljárót tapostak már ki az autósok a dűlőutakról. Egy ilyenél a sáros, ködös ősz sötétségben valaki elakadt, így egy traktor próbálta vontatókötéllel felcibálni a meredek töltésen az útra. Egy szerencsétlen német házaspár belerohant az előttük láthatatlanul feszülő kötélbe, és mindketten meghaltak. Bizonyára nem voltak hozzászokva az autópályákon keresztbe kifeszített acélsodronyokhoz, azaz az ilyenkor szokásos hivatalos értékelés szerint *nem az útviszonyokhoz megfelelő módon közlekedtek.*)

– Te jó Isten, mit szól majd Miroslav? – szakad ki az asszonyból, amikor meglátjuk Újvidék fényeit. Hát igen. Azt szólja, amit gondoltunk. Alig tudja leplezni a kellemetlen meglepetés okozta sokkot. Már vagy két hónapja látta vendégül a másfél szobás lakásban a menekülteket, és már éppen másodszor rendezkedett be, hogy annyi idő után végre elnyúlhat kedvenc foteljében a tévé előtt, és senkivel sem kell kényserbeszélgetéseket folytatnia, akkor megy a fürdőszobába, amikor akar, meg ilyenek. Annyi lelkiereje azért van, hogy pálinkát meg poharakat vesz elő. Először igyunk egyet, aztán majd meglátjuk. Egyikünk sem tud jobbat.

Kivilágítatlan falvakon át vágatok a határ felé.

– Ne féljenek, én addig nem nyugszom, míg haza nem viszem magukat. Visszajövök – mondtam búcsúzóul. Ez könnyekig hatotta őket. De hiszen nem is vagyok a rokonuk, nem is ismertük egymást előtte. Még ilyen embert!

A sötét kocsiban órákig ülve is ugyanezt érzem. Átéltük együtt a rettegést, a tehetetlen haragot a megátalkodott bürokráciával szemben, az empátia teljes hiányát, amikor egyetlen tollvonással valaki úgy teszi tönkre mások életét, hogy bele se gondol. Szégyelltem magam, és mindenképpen helyre akartam hozni a dolgot.

– Tudtam én, hogy lesz még nekem gondom ezzel a szerb emberrel – mondtam a feleségemnek, amikor reggel hazaértem.

Harmadszorra ugyanolyan papírokkal rugaszkodtunk neki a határnak, mint korábban. Bármennyi telefonálgatás és kilincselés után sem adtak ki mást, viszont nagyokat csodálkoztak, hogy miért nem volt jó a határőröknek az, ami van. Közben persze az ideiglenes átutazó vízum lejárt, újat kellett csináltatni, újabb száz márkák röppentek el illetékre,

ügyintézésre és ügyintézők megkenésére. Drága dolog a hontalanság – ezt már én is megtapasztaltam a saját bőrömon.

Még arra sem voltam hajlandó, hogy másik határátkelőhelyre menjünk. Rájöttem, legutóbb nagy hibát követtem el: átragadt rám a kétségbeesés, magam is összeroppantam és könyörögtem, megalázkodtam, arra számítottam, végül megsajnálják bennünket és átengednek. Nem sajnáltak meg, egyáltalán nem hatotta meg derék egyenruhás honfitársaimat a szerencsétlen időződő házaspár tragédiája. Rossz végéről fogtam meg a dolgot – az érzelmi, az emberi oldaláról.

Pár évvel korábban már volt szerencsém megélni efféle sükettelefonálást. Hivatalos kiküldetésben jártam Marosfőn, egy erdélyi magyar tanácskozáson, amikor is visszafelé a határon a magyar vámtiszték nem akartak beengedni az országba. Valutát kértek, hogy mint turista be-mehessek. Mutattam a tartózkodási engedélyemet, mondtam, hogy Pesten alszik a családom, nem turista vagyok, csak engedjenek hozzájuk. Erre végképp megkötötték magukat, mondván, hogy a papírra világosan rá van írva: *munkavállalásra nem jogosít*, tehát a szövegem a hivatalos kiküldetésről eleve nem lehet igaz. A tartózkodási engedélyt egy 89 előtti nyomtatványra írták, viszont nem ismerték azt a kormányrendeletet, amely a délszláv térségből származó menedékesek számára eleve munkavállalási jogot biztosít. Négy és fél órát huzakodtunk az éjszakában, miközben a busz vesztegelt, és engem utált valamennyi bennülő.

– Nem tudja a jobb kéz, mit akar a bal . . . – mondogatta bölcsen a közeg, és nem fukarkodott a megvető megjegyzésekkel az *ilyenekkel* szemben, akiket *ez a bagázs* (mármint a kormány) beenged. Talán nem kellene csodálkozni, hiszen ugyanez az elvtárs alig néhány évvel ezelőtt még azzal a csinos faládikával járt, amelyiken olyan szépen lehetett pecsételni, és a tanfolyamon tanult, igen szúrós tekintettel nézett az ember szeme közé, amikor a nevét kérdezte.

Megalázva, a hajnali hidegtől reszketve szállhattam vissza a helyemre.

– Igazán hozhatott volna magával ötven márkát, és akkor nincs ez az egész! – morogta bosszúsán az egyik szomszéd fel sem nyitva a szemét, és tovább erőltette az alvást a kényelmetlen ülésben. Lapítottam. Nem mertem mondani, de valójában nekem is akkor jutott az eszembe, hogy mindvégig volt nálam egy kevés, a követelt összeget meghaladó valuta. Nem ezen az úton akartam tisztázni a dolgot, és végül nem is ezért

engedtek el. Jóindulatból, azaz *jól van, most az egyszer még elengedjük* stílusban búcsúztattak a megfelelő kísérő megjegyzésekkel. Ez volt az a pont, amikor feladtam egy illúziót: a gyors és igazságos rendezés illúzióját. Egészen odáig az ideiglenes tartózkodási engedélyen kívül semmilyen hivatalos papírt nem kértem az anyaországban, „a bőrdöngők sem voltak egészen kicsomagolva”, hogy akár holnap visszatérhessünk a Drávaszögbe, hiszen a Nyugat, ha ma nem is, de holnap biztosan felfogja végre, hogy mi történik valójában a Balkánon, és véget vet ennek az örületnek. (Igen, a számok: majd ha lesz száz halott, rádöbbenek, hogy azonnal véget kell vetni ennek . . . Majd ha lesz ezer . . . Majd ha lesz tízezer . . . Könyörgöm, ha lesz százezer . . . Nem, uraim, a remény halt meg előbb.) Már felkelt a nap, amikor hazaértem, és óvodába készülődő kisfiam öleléséből kibontakozva máris összeszedettem a tartósabb papírokhoz szükséges okmányokat. Azaz azoknak – mint kiderült – szerény töredékét, mert a határon lejátszódott néhány órás közjáték igazán csak röpké kedélyes csevegésnek bizonyult a IX. kerületi pöffeszkedő bürokráciával vívott több hónapos dzsungelharc-hoz képest. Nem igazán tudok kapásból utánaszámolni, hogy 1903-ban született nagyapám óta hányadik büntetés ez, amit el kell viselnünk ugyanazon okból. Hogy pontosan mi az az ok? Még pontatlanul sem tudom, de 1991-ben született második fiam még viselte: Budapesten látta meg a napvilágot, de pechére néhány nappal korábban, mint amire a letelepedési okmányokat keltezték, így mint *bevándorlóra*, minden szigorával lecsapott a törvény. Vihettük a méregdrága vizsgálatokra, AIDS-tesztre, miközben albérletre is alig telt. (Végül is tehát jog szerint járnak el alvégi játszótársai, amikor tizenkét év múltán is rendre „lejúgózzák”.)

És mindez persze nem panasz. Csupán a tényeket sorakoztatom, hogy el ne vesszenek az idő sodrában. A panasz jogát fenntartom azok számára, akik sokkal, de sokkal rosszabbul jártak ebben az örületben. Sajnos sokan vannak.

Ezúttal nem hagytam, hogy áttragadjanak rám utasaim érzelmei. Nem figyeltem sóhajaikra, félhangos fohászaikra, a szerb egyenruhásokkal sem törődtem. Tudtam, hogy átengednek, és a másik oldalra kell összpontosítani.

– Voltunk a belgrádi követségen és átadtuk az önök üzenetét, miszerint oda mindenféle hülyét kineveznek, és valójában maguké a felelősség. Nem adott másik papírt, de azt mondta, innen hívjuk fel, ha maguk megint akadékoskodnak!

Ebből jóformán semmi sem volt igaz, de hatott.

– Várjon már, miért ilyen agresszív, hiszen egy szóval sem mondtuk, hogy nem engedjük át.

– Azért kiabálok, mert már itt töltöttünk hét órát, és önök teljesen joggatlanul, önkényesen visszafordítottak minket! Tudom a múltkori dátumot, tudom a váltást, megígértem a nagykövet úrnak, hogy név szerint tájékoztatom azokról, akik felülbírálják a döntését!

Ez sem volt igaz, de még jobban hatott. Elvonultak a papírokkal, de néhány perc múlva már túl voltunk a határon. Hátról halk szipogás hallatszott, de a megkönnyebbülés valójában csak néhány percig tartott, mert ahogyan közeledtünk Siklóshoz, egyre idegesebbek lettek a férfi határátlépése miatt. Ezt állítólag a rokonok odaát már elintézték, de az aggodalom nőttön-nőtt. Valójában korábban ez volt az egyedüli félelmük, a magyar határon történt megpróbáltatásokra nem is számítottak. (Mint ahogyan kétkedve fogadta bárki, akinek eddig elmeséltem.)

– Én nem vétettem senkinek, nem bántottam senkit – mormolta maga elé többször is emberem, és vibrált körülötte a reszketés.

Valahol, egy barátságos kisvárosban megálltunk kávézni és telefonálni. A rokonok ujjongtak a határ másik oldalán és esküdöztek, hogy a horvátokkal minden le van rendezve. Nem tudom, mennyibe kerülhetett ez nekik. Találkozunk Siklóson.

Igen, a találkozás. A sajátságos balkáni, ezredvégi forgatókönyv szerint zajlik minden. A két nővér egymás karjába borul. Évekig alig harminc kilométer választotta el őket egymástól, de nem találkozhattak, valójában azt sem tudhatták, valójában él-e a másik. Most, végigcsinálva ezt a komédiát, megölelhetik egymást egy idegen országban, és végtelenül hálásnak kell lenniük egy idegen embernek. Kényelmetlen, mennek már. Foglalkozzanak egymással, és felejtsek el mielőbb az egészet. A zágrábi nővér férje százmárkákat kotor elő a zsebéből, kérdezi, mivel tartozik. A benzint már kifizette a sógor – mondom, és mennék már. Az örök hála fogadkozásai, menjünk Isztriára nyaralni bármikor.

– Nem tudom, mit mondjak – szorongatja az asszony a kezemet. – Istenem, megmondta, hogy ne aggódjunk, mert visszajön, addig nem nyugszik, amíg át nem visz minket a határon. Pedig nem is a rokonunk, istenem, mit is mondjak . . .

A teátrális gesztusok elkerülhetetlenek. Valójában nem is tudom, elkerülendők-e. Az életnek nem csupán a filmekben vannak nagy pillanatai.

– Csak emlékezzenek, hogy találkoztak egyszer egy magyarral . . .

Kicsit talán én is meglepődöm, hogy ezt mondom, de most már tényleg megyek, és hazafelé tartva már nem bánom. Egy húsz évvel korábbi estére gondolok a Velebiten, a Crkvenica hegy alatti turistaházban. Volt ott egy öreg, aki néhány szóval olyan sebet ejtett bennem, ami máig ég. A pultnál iszogatótt, én is ott szürcsölgettem rumos teámat. Szóba elegyedtünk, megkérdezte, honnan jöttem, megmondtam és azon kezdett élcelődni, hogy hogyan tud egy magamfajta vajdasági ilyen magas hegyre felmászni. Mutattam neki a tagkönyvemet, amelyben már a Durmitor, a Triglav, a Peliszter, sőt az ország valamennyi valamirevaló hegyét igazoló bélyegző benne volt. Hermann Bull könyveit faltam, igen magasan lobogott bennem a hegymászói önérzet.

– Nézd már a kis fürge vajdaságít! Hová fel nem mászott!

Igazából gúnyolódni azonban akkor kezdett, amikor az is kiderült, hogy magyar vagyok.

– Magyarónok, magyarónok! Jól elintéztünk benneteket!

Harsány volt és bántó. Hosszan sértegetett, de még megalázóbb lett volna elkullogni. Tizennégy-tizenöt éves lehettem, és nem volt válaszom a szavaira. Azt hiszem, neki szólt, amit most Siklóson mondtam. Aztán Nebojša jutott eszembe, a zágrábi srác, akivel Bitolában együtt bakáskodtunk. Neki már nem voltam magyarón, kedveltük egymást, és utóbb azt is megmutattam neki, milyen a bácskai vendégszeretet. Mostanára szem elől vesztettem, megváltoztak a telefonszámok. A szerb tisztek már akkor hajtóvadászatot rendeztek az albán összeesküvők ellen, de kreáltak egy usztasa szervezkedést is. Szinte egyetlen horvát nemzeti-ségű katona se úszta meg a gyanúsítgatást és a hosszú kihallgatásokat, kivéve Nebojšát, mert róla mindenki tudta, hogy minden kimenőjét velem tölti Csicska Dimcse kocsmájában. Néha velünk jött egy szlovén srác is – utólag kész csodának tűnik, hogy nem vádoltak meg bennünket monarchiás összeesküvéssel. (Mint azt a bácskai magyar tanyasi tanítót,

akit egy térkép miatt a nyolcvanas évek elején az Osztrák–Magyar Monarchia restaurálásának kísérlete miatt letartóztattak és koncepciós perbe fogtak.) No meg mi lehet Juretával, a nagydarab csontos szlavón gyerekekkel, aki egy Vukovár melletti kis faluban volt autóbádogos? Az ilyen nagyszívű behemótokat mindig az első sorba küldik, és ők meg sem próbálnak félreállni.

– Na, lesz még dolgod azzal a szerb emberrel? – kérdezte otthon a feleségem.

– Nem, azt hiszem, nem lesz – mondtam.

Telefonáltak, hogy hazaértek, a házuk felső emeletén egy kecske várta őket. Munka nincs, a község üres, ameddig a szem ellát, sehol egy szerb, csak az az egy, akit nagy nehezen hazapalántáltam. Nem tudja hogy lesz, de azért még egyszer nagyon köszöni.

